

سیمای مرگ و زندگانی در اشعار بدر شاکر السیّاب

دکتر ابراهیم نامداری (عضو هیأت علمی دانشگاه پیام نور)

و

سید عباسی (کارشناس ارشد زبان و ادبیات عرب)

و

رضوان لرسالی (کارشناس ارشد زبان و ادبیات عرب)

مدرس دانشگاه پیام نور (کرمانشاه)

سرشناسه	: نامداری، ابراهیم، ۱۳۶۲ -
عنوان و نام پدیدآور	: سیمای مرگ و زندگانی در اشعار بدر شاكرالسیاب / ابراهیم نامداری، سمیه عباسی، رضوان لرستانی.
مشخصات نشر	: تهران: آرنا، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری	: ج. ۱۶۰ ص.
شابک	: 978-600-356-091-8
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه، ص. ۱۴۹.
موضوع	: مرگ در ادبیات
صوف	: سیاب، بدر شاكر، ۱۹۲۶-۱۹۶۵ م. -- نقد و تفسیر
موضوع	: شعر عربی -- عراق -- قرن ۲۰ م. -- تاریخ و نقد
موضوع	: زندگی در ادبیات
شناسه افزوده	: عباسی، سمیه، ۱۳۶۳ -
شناسه افزوده	: لرستان، رضوان، ۱۳۶۳ -
رده بندی کنگره	: IR ۳۵۵۵ ۱۳۹۳ ۲۴ن/م
رده بندی دیویی	: ۳۵۱.۶۱/۲
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۵۱.۶۱۳

عنوان	: سیمای مرگ و زندگانی در اشعار بدر شاكرالسیاب
مولفین	: ابراهیم نامداری، سمیه عباسی، رضوان لرستانی
ناشر	: آرنا

صفحه آرای	: الهه بذرافشان
چاپ	: اول ۱۳۹۳
شمارگان	: ۱۰۰۰ نسخه قیمت: ۱۲۰۰۰ تومان
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۳۵۶-۰۹۱-۸

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۹
فصل اول: اوضاع سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و ادبی عراق در قرن نوزدهم.....	۱۳
۱- ۱. دورنمای سیاسی خاورمیانه و نقش کشور عراق.....	۱۴
۱- ۲. انقلاب دهه بیست «ثورة العشرين» بر ضد بریتانیا.....	۱۵
۱- ۳. لام حکومت پادشاهی و پایه گذاری دستگاه دولتی عراق.....	۱۵
۱- ۴. سرسختی و استقلال ظاهری عراق.....	۱۷
۱- ۵. عراق در سال های دومین جنگ جهانی.....	۱۹
۱- ۶. عراق، آغاز عصر جدید.....	۲۰
۱- ۷. اوضاع اجتماعی عراق.....	۲۰
۱- ۷-۱. مشکلات زنان در عراق.....	۲۲
۱- ۷-۲. مشکلات زمین و کشاورزی.....	۲۴
۱- ۷-۳. مشکل فقر.....	۲۵
۱- ۸. اوضاع اقتصادی عراق.....	۲۵
۱- ۹. اوضاع ادبی عراق.....	۲۸
۱- ۹-۱. جایگاه شعر و نثر عراق در فاصله ی بین دو جنگ جهانی.....	۲۹
۱- ۹-۲. مراحل تطوّر شعر نو در عراق.....	۳۰
فصل دوم: زندگی نامه و جایگاه شعری سیّاب.....	۳۵
۲- ۱. خاندان.....	۳۶
۲- ۲. تولد.....	۳۶
۲- ۳. زادگاه.....	۳۷
۲- ۴. دوران تحصیل.....	۳۷
۲- ۵. تحصیل در تربیت معلّم.....	۳۹
۲- ۶. اخراج از تربیت معلّم.....	۴۰
۲- ۷. آغاز دوران شاعری سیّاب.....	۴۲
۲- ۸. شعر نو از دیدگاه سیّاب.....	۴۳
۲- ۹. زندگی ادبی سیّاب.....	۴۵

۴۶	۱۰-۲. مراحل زندگی ادبی سیّاب
۴۶	۲-۱۰-۱. مرحله‌ی رمانتیک
۴۹	۲-۱۰-۲. مرحله‌ی واقع‌گرایی
۵۰	۲-۱۰-۳. مرحله‌ی رمزگرایی
۵۱	۲-۱۰-۴. مرحله‌ی درونگرایی
۵۴	۲-۱۱. فعالیت‌های سیاسی سیّاب
۵۵	۲-۱۱-۱. سیاست داخلی سیّاب
۵۶	۲-۱۱-۲. سیاست خارجی سیّاب
۵۷	۲-۱۲. تأثیر پذیری سیّاب از ادب عربی
۵۹	۲-۱۲-۱. تأثیر شعر عربی از ادب غربی
۶۲	۲-۱۴. مضامین قصه‌های سیّاب
۶۴	۲-۱۵. افکار و بارهای تاریخی
۶۵	۲-۱۶. آثار ادبی سیّاب
۶۷	۲-۱۷. سیّاب در غربال ادیبان
۶۸	۲-۱۸. مرحله‌ی پایانی زندگی سیّاب
۷۱	فصل سوم: بررسی و تحلیل مضامین و روش‌نگری در اشعار سیّاب
۷۳	۳-۱. مرگ و زندگی در شعر معاصر
۷۶	۳-۲. تصور مرگ در شعر سیّاب، پدید آورنده‌ی غم و اندوه زندگی
۷۸	۳-۳. تقابل باران و زندگی در سروده‌ی «أ نشوذة المطر»
۸۰	۳-۴. جوانی و زندگی
۸۱	۳-۵. چگونگی تعامل انسان با مرگ و زندگی در شعر سیّاب
۸۶	۳-۶. گرایش‌های اجتماعی، ذاتی و فلسفی سیّاب در پرتو ترس از مرگ
۹۴	۳-۷. تأثیر شرایط زندگی سیّاب در تصورش از مرگ
۹۷	۳-۸. پذیرش مرگ
۱۰۱	۳-۹. زندگی در مرگ و مرگ در زندگی
۱۰۹	۳-۱۰. مرگ و رستاخیز
۱۱۶	۳-۱۱. مرگ و مسائل اجتماعی
۱۲۶	۳-۱۲. مرگ و وطن‌گرایی

۱۲۸	۳- ۱۳. درگیری بین نیروی عشق و مرگ
۱۳۴	۳- ۱۴. انواع مرگ از دیدگاه سیّاب
۱۳۸	۳- ۱۵. بکارگیری عنصر رنگ در اشعار سیّاب برای بیان مرگ و زندگی
۱۳۹	۳- ۱۵- ۱. رنگ زرد و سرخ
۱۳۹	۳- ۱۵- ۲. رنگ سیاه
۱۴۴	۳- ۱۵- ۳. رنگ سبز
۱۴۶	۳- ۱۵- ۴. رنگ زرد
۱۵۰	۳- ۱۵- ۵. رنگ آبی
۱۵۳	فصل چهارم: بررسی تحلیلی نمادهای مرگ و زندگی در اشعار سیّاب
۱۵۴	۴- ۱. نمادگرایی و نحوه بازی
۱۵۶	۴- ۲. کاربرد نماد و اسطوره در ادبیات معاصر عربی
۱۵۸	۴- ۳. کاربرد نماد در اشعار سیّاب
۱۵۹	۴- ۴. نمادهای مرگ و زندگی در اشعار سیّاب
۱۵۹	۴- ۴- ۱. باران
۱۶۳	۴- ۴- ۲. جمیله بوحیرد
۱۶۵	۴- ۴- ۳. شب
۱۶۶	۴- ۴- ۴. العازر
۱۶۹	۴- ۴- ۵. خورشید
۱۷۱	۴- ۴- ۶. شن و باد
۱۷۲	۴- ۴- ۷. خون
۱۷۵	۴- ۴- ۸. سندباد
۱۸۰	۴- ۴- ۹. صلیب
۱۸۳	۴- ۴- ۱۰. سیرین
۱۸۴	۴- ۴- ۱۱. رودخانه بویب
۱۸۷	۴- ۴- ۱۲. سیزیف
۱۸۸	۴- ۴- ۱۳. عزرائیل
۱۸۹	۴- ۴- ۱۴. منزل الاقنان
۱۹۰	۴- ۴- ۱۵. وفیقه

۱۹۱	۴-۴-۱۶. حصار
۱۹۴	۴-۴-۱۷. سرپروس
۱۹۶	۴-۴-۱۸. مسیح
۲۰۰	۴-۴-۱۹. تموز
۲۰۸	نتیجه گیری
۲۱۱	منابع و مصادر
۲۱۶	فهرست اشخاص
۲۱۹	نمونه بسامد مرگ و زندگی در اشعار بدرشاگرد سیاب

پیشگفتار

یکی از اساسی ترین مسائل انسانی که همواره ذهن بشر را به خود مشغول کرده است، مسأله مرگ و زندگی است. مرگ و زندگی دو موضوعی هستند که با هم ارتباطی تنگاتنگ دارند. در ادبیات معاصر عرب، مرگ نتوانسته است انسان را از اندیشیدن درباره ی زندگی باز دارد و او را تسلیم ناامیدی و آشفتنی نماید بلکه خود تبدیل به انگیزه ای قوی برای تداوم زندگی و مقاومت در برابر هر آنچه که او را از ادامه ی حرکت باز می دارد شده است. مرگ در نگاه اول نوعی زوال و نیستی را به همراه دارد؛ اما این حس را علت عدم شناخت انسان درباره ی دنیای بعد از مرگ است. اما با این وجود بسیاری از ادیبان و نویسندگان همگامی زمینی را مقدمه ای برای زندگی بعدی که جاودانه تر است می دانند. همه ی این جریانها و تئوری ها بر این امر مهم دلالت می کند که مرگ به معنی پایان زندگی نیست. بیشتر کسانی که از مرگ می هراسند و همواره از آن به وحشت می افتند، دوستداران زندگی هستند و بر این باورند که مرگ ویرانگر زندگی است. سیاب یکی از همین خیل است. شاید تراژدی زندگی سیاب در حادثه ی مرگ مادر در دوران خرد سالی نهفته باشد. با ازدواج دوباره ی پدر نیز احساس تنهایی از همان زمان در روح ظریف و حساسش بروز یافت. این احساس زمانی به اوج رسید که سیاب روستای محبوبش جیکور را که بارها در کودکی از آن نام برده به قصد بصره ترک کرد. پریشانی های اجتماعی سال های جنگ جهانی دوم خسارت های خاص دوران جوانی، حال و هوای شعر رمانتیک ها و تأثیرات عصیانی شعر بودلر از عواملی هستند که در پرورش روح سنت شکن اوموثر بودند و باعث شدند که سیاب از رمانتیسم به رئالیسم گرایش پیدا کند و مصیبت و اندوه فردیش به احساس نگرانی اجتماعی تحول یابد، بنابراین به اسطوره و نماد روی آورد چرا که می دانست در ورای اینها می تواند به اشعارش غنا و سرشاری ببخشد. در واقع سیاب از جهان دوگانه های آن را می دید: ایده آل و واقعیت، عشق و مرگ، حادثه و اسطوره.

زندگی از نگاه او کشمکش دایمی میان یک سو و سوی دیگر این دو گانه هاست. سیاب در شعر خود مسائل بزرگ و مهمی را چون جنگ، صلح، مبارزه با استعمار، استثمار و شکافهای طبقات اجتماعی را دستمایه قرار می دهد و سپس در ادامه ی مسیر به حل مسایل دیگری از جمله: عشق، مرگ و زندگی می پردازد که تا زمان مرگ او ادامه دارند. سیاب نمای نوینی به شعر معاصر عربی ما داد که در جلوه های گوناگونی رخ می نمود. مهمترین جلوه ها و کاربردی ترین آنها عبارتند از، فراهم کردن خلاصه های شاعرانه توسط زبانی پیشرفته و بدیع که سرشار از قدرت انتقال احساسات و فعل انفعالی است که نماینگر مشارکت و غلبان اندیشه های اجتماعی می باشد. از آنجائی که مرگ و زندگی رکن و محور اساسی اشعار سیاب است و با تصاویر شاعرانه ی او پیوستگی و ارتباطی ناگسستنی دارد. بدون مرگ و شناخت آن نمی توان درباره ی رموز و مضامین شعری او سخن گفت. بدر شاکر سیاب که از شعرهای برجسته ی شاعران معاصر عراق است که تقریباً همه ناقدان و شاعران معاصر عرب این نکته را پذیرفته اند، که سیاب پیشوای مهم شعر جدید عرب است. سیاب، جبرا ابراهیم جبرا، خلیل حاوی، یونس الخال و ادونیس از جمله شاعرانی هستند که مسأله مرگ و نوزائی را در اشعار خود بسیار کار برده اند و به همین دلیل، به شاعران تموزی مشهور شده اند. با مطالعه دیوان این شاعر می فهمیم مرگ و زندگی جایگاه خاصی را در اشعار سیاب به خود اختصاص داده است. تردیدی نیست که زندگی سیاب به واسطه محنت و رنج بوده است. او از ابتدای کودکی مرگ را بسیار نزدیک به خود احساس می کرد و سیاب بیم و نگرانی او را فراهم آورده بود، طوریکه مرگ در کنار زندگی اندوه باریکی از بزرگترین آزارهای ذهنی سیاب بود. سیاب با تلفیق مرگ و زندگی سعی دارد این نمایش غم انگیز را هوشناکتر و در عین حال منطقی تر به تصویر بکشد. در راستای این پایان نامه و با توجه به اهمیت این مسأله در اشعار سیاب تمام سعی و تلاش بر این بوده است که با بررسی و تحلیل اشعار وی به دیدگاه این شاعر در مورد مرگ و زندگی پردازیم و به سؤال های زیر پاسخ دهیم: ۱- آیا بیشتر اشعار سیاب در

مورد مرگ و زندگی، دارای حرکتی جدل گونه است؟ ۲ - آیا مرگ یکی از بزرگترین دغدغه های سیاب است، که بر جنبه های مختلفی از زندگی فردی، اجتماعی، ملی و فرهنگی او تأثیر گذاشته است؟ ۳ - سیاب از کدام نمادها برای بیان مرگ و زندگی استفاده کرده است؟ در این میان فرضیه های مورد بحث چنین است: ۱- بیشتر اشعاری که سیاب درباره ی مرگ و زندگی سروده، دارای حرکتی بر ل گونه است و بیشتر به رستاخیز اشاره دارد. ۲- مرگ یکی از بزرگترین دغدغه های ذهنی سیاب است که بر جنبه های مختلفی از زندگی فردی، اجتماعی، ملی و فرهنگی او تأثیر داشته است. ۳- سیاب نمادهای مختلفی مانند: باران، خورشید، مسیح و... برای بیان مرگ و زندگی استفاده نمود است. از این رو موضوع مورد بحث را در چهار فصل ذیل تدوین نمودیم:

۱- در فصل اول اوضاع سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و ادبی سرزمین عراق در قرن نوزدهم بیان شده است. ۲- در فصل دوم زندگی و دیدگاه شعری سیاب از زمان تولد تا وفاتش بیان شده است. ۳- در فصل سوم مضامین مرگ و زندگی از دیدگاه سیاب مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است. ۴- در فصل چهارم نمادهای مختلفی را که سیاب برای مرگ و زندگی بکار گرفته، مورد بررسی و تحلیل قرار داده ایم. پایان بخش پژوهش به نتیجه گیری، پیشنهادات و نموداری از مفاهیم مرگ و زندگی در اشعار شاعر اختصاص یافت. در خصوص سینه تحقیق باید اذعان داشت تحقیقات و پژوهش هایی که تاکنون پیرامون این شاعر توانا انجام شده، محدود و گاه و بگاه بوده است. اما اکثر این پژوهشها تنها گوشه ای از جنبه های شخصیتی و ادبی وی را مورد بررسی قرار داده اند. از جمله نویسندگانی که درباره ی سیاب قلم فرسایی نموده اند، می توان عبدالرحمن علی در کتاب «الاسطورة فی شعر السیاب»، سامی سویدان در کتاب «بدرشاکر السیاب ریادة التجديد فی الشعر العربی» و... اشاره نمود. با توجه به مطالعات مقدماتی اینجانب در دیوان شاعر، این نتیجه حاصل شد که، موضوع مرگ و زندگی در اشعار وی به وفور یافت می شود، ولی در جایی به عنوان کتاب یا مقاله تجمیع نشده است. لذا تصمیم بر آن شد بصورت منسجم موضوع فوق، بررسی

و تحلیل شود. هرچند جنبه‌ی نوآوری آن هم مدنظر بوده است. به هر حال مطالعات مقدماتی و آشنائی جزئی با شاعر، پژوهنده‌گان را بر آن داشت تا سطوری را به بررسی شخصیت و دیدگاه سیاب در مورد مرگ و زندگی اختصاص دهند و علاوه بر آن چون این شاعر یکی از طلعه داران شعر نو است لذا انجام این پژوهش ضروری و مهم به نظر می‌رسد.

نویسندگان

بهار ۱۳۹۳

www.ketab.ir